

CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE RECEPTAREA LITERATURII GERMANE DIN ROMÂNIA ÎN LITERATURA MAGHIARĂ*

Ferenc Vincze**

Abstract: *An overview of the Hungarian translations of German literature in Romania may not only carry significance as a literary historic curiosity, but general characteristics of heterogeneous regional literary contexts may be discovered by means of this analysis. On the one hand Hungarian translations of German literature in Romania and the history of their development shed light on the transmitting role of Hungarian literature in Romania between German literature in Romania and Hungarian literature, on the other hand the history of translations shows that translation in fact is a prominent practice of cultural transfer. An examination of the history of translations highlights that such heterogeneous translation culture is a principal characteristic of the diverse identity of the region and a transcultural approach may draw attention to the resemblances and interinfluences of literary phenomena in various languages.*

Keywords: transcultural, history of translation, German literature in Romania, Hungarian literature, Romanian literature, history of connections

În anul 2008 a fost publicată o antologie în limba maghiară intitulată *Dilingo*¹, care conținea textele scriitorilor români optzeciști. Redactorii volumului au fost Virgil Podoab[și Traian Ștef, iar pentru scrierea prefeței a fost invitat pe scriitorul maghiar Péter Esterházy. În această prefață Esterházy afirma următoarele: „În mod necesar, în lips[de ceva mai bun antologiile apar atunci când povestea nu mai există, fiindcă s-a descompus sau am uitat-o deja. Dar dacă ediția unei astfel de antologii se face nu din obligații protocolare sau pentru respectarea formală a unor acorduri culturale internaționale, ci pentru satisfacerea unor pasiuni și interese reale ale cititorului, atunci editarea lor atrage atenția asupra unor lipsuri reale.”² Deci, cel puțin în opinia lui Péter Esterházy, antologiile ne atrag atenția asupra lipsei, a descompunerii și a uitării poveștii/a istoriei. Povestea/istoria nu este altceva decât contextul – în cazul nostru fiind vorba despre literatura română, afirmația lui Esterházy înseamnă că istoria literaturii române lipsește sau este prezentă doar fragmentar în cultura maghiară. În astfel de situații – fiind și eu întru totul de acord cu Esterházy –, apariția unei asemenea antologii poate să constituie acest context. Astfel, cititorul maghiar interesat de literatura română va avea

* Acest studiu a fost realizat în cadrul grantului NKFIH 128 151.

** Conferențiar universitar dr., Károli Gáspár University of the Reformed Church, Budapesta; e-mail: vincze.ferenc@kre.hu

¹ *Dilingó. „nyolcvanas nemzedék”. 10 kortárs román novellista*, editori: Virgil Podoaba, Traian Ștef, prefață de: Esterházy Péter, Budapest, Noran, 2008.

² *Ibidem*, p. 6–7.

posibilitatea să facă legături cu fenomenele literare antecedente asemănătoare. Eventual, poate să descopere fenomene comune în cele două literaturi, așa cum a făcut acest lucru în prefața deja amintită și Esterházy. După părerea lui, autoreflexivitatea epică a optzeciștilor români se aseamănă foarte mult cu unele fenomene petrecute în proza maghiară la sfârșitul anilor șaptezeci, începutul anilor optzeci, fenomene numite generic de către critica literară maghiară: „cotitura prozaică”.

Invocarea acestei antologii a literaturii române și a generației optzeci nu este doar un exemplu și o referință întâmplătoare dacă încercăm să prezentăm procesul de traducere în limba maghiară a literaturii germane din România. Cum reiese și din fragmentul prefeței deja citate al lui Esterházy, traducerea în maghiară a literaturii române a fost mult timp considerată doar ca o obligație impusă din partea politicii culturale socialiste, practică în același mod în ambele țări. O altă caracteristică a receptării literaturii române în cultura maghiară este faptul că literatura română este transmisă indirect spre cultura maghiară prin intermediul literaturii maghiare din Transilvania sau din România. Traducătorii de literatură română provin în primul rând din acest mediu, care formează o parte oarecum specială a literaturii maghiare. Deși există multe încercări pentru a prezenta literatura maghiară ca pe o entitate unitară³, totuși se ivește mereu înrebarea următoare: oare literatura maghiară din România/Transilvania având instituții, subvenții, forumuri etc. proprii nu formează oarecum o entitate bine definită și diferită într-o oarecare măsură de literatura maghiară propriu-zisă ?

Această întrebare este relevantă și în cazul literaturii germane din România. Noțiunea de „literatura germană din România” apare și se consolidează în discursurile despre literatură paralel cu apariția termenului de „literatură maghiară din România” în anii șaizeci/șaptezeci ai secolului trecut. În cazul literaturii maghiare, actul fondator a fost monografia scrisă de către Lajos Kántor și Gusztáv Láng⁴. În cazul literaturii germane mai ales în studiile lui Csejka Gerhardt publicate în revista „Neue Literatur” găsim definiția și fixarea termenului literatura germană din România⁵. Aceste denumiri ne arată clar acele tendințe de (auto)definire, prin care a luat naștere identitatea acestor literaturi – anterior considerate minoritare, astăzi regionale, și care se situează în cadrul literaturii majoritare. Și nu mă refer aici la literatura română ca fiind majoritară, ci la literaturile maghiară și germană, de care însă literaturile menționate se disting datorită tendințelor lor de definire. Cum formulează definiția Gilles Deleuze și Félix Guattari în legătură cu foarte mult discutata literatura germană din Praga: „Literatura minoritară [littérature

³ Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Budapest, Argumentum, 1993; *Magyar irodalom*, editor: Gintli Tibor, Budapest, Akadémiai Kiadó 2010; *A magyar irodalom története I–III*, editors: Szegedy-Maszák Mihály, Veres András, Budapest, Gondolat, 2007.

⁴ Kántor Lajos, Láng Gusztáv, *Romániai magyar irodalom 1944–1970*, Bukarest, Kriterion, 1973.

⁵ Gerhardt Csejka, *Über den Anfang. Betrachtungen die neuere deutsche Lyrik in Rumänien betreffend*, „Neue Literatur”, 21, mai 1970, p. 16–19.; Gerhardt Csejka, *Bedingtheiten der rumäniendeutschen Literatur. Versuch einer soziologischen-historischen Deutung*, *Neuer Weg*, 20 martie 1971, p. 6–7; Gerhardt Csejka, *Eigenständigkeit als Realität und Chance. Zur Situation der rumäniendeutschen Literatur*, „Neuer Weg”, 21 martie 1971, p. 3–4.

mineure] nu este o literatură scrisă în limba unei minorități, ci o literatură scrisă de către minorități în limba majorității.”⁶

Toate acestea înseamnă că atât literatura maghiară, cât și cea germană din România funcționează într-un sistem dual. Este un lucru cât se poate de banal, dar cu atât mai important faptul că relațiile existente între literatura germană „propriu-zisă” și literatura germană din România nu pot fi ocolite nici atunci când vorbim despre traducerea literaturii germane din România în limba maghiară. Ambele literaturi minoritare din România (maghiară și germană) se străduiesc să fie cunoscute și recunoscute în cadrul literaturii majoritare din „patria mamă” adică Germania și Ungaria, dar păstrând totodată și identitatea lor minoritară aparte.

Réka Sánta-Jakabházi, într-un studiu apărut recent în revista „Székelyföld”, referindu-se la Anton Sterbling⁷ afirmă că există două literaturi germane în România: una, care se manifestă în Germania, iar cealaltă care se manifestă în România⁸. „Pe de o parte – scrie autoarea – este vorba despre acele opere scrise în limbă germană care apar în România, iar pe de altă parte, tot de această categorie aparțin și acele opere ale autorilor germani plecați din România și stabiliți în Germania, sau chiar în alte țări, în care se discută o tematică care se leagă foarte strâns de țara lor de origine. Autodefiniția acestor autori nu mai este legată de un teritoriu anumit, identitatea lor de «german din România» fiind înlocuită cu un statut de «fără identitate».”⁹ În ultimii cincizeci de ani, receptarea în cultura maghiară a acestei „literaturi germane din România” prezintă unele încercări de-a dreptul interesante și impresionante. În cele ce urmează voi vorbi despre aceste fenomene.

În perioada interbelică, contextul ideologic și teoretic în care se desfășura cooperarea între cele trei literaturi din România (literatura română, maghiară și respectiv germană) era transilvanismul. Merită să fie amintite în primul rând trei reviste, în care apăreau regulat traduceri din celelalte două literaturi din România: revista maghiară „Erdélyi Helikon”, cea germană „Klingsor” și cea românească „Cultura”. Această perioadă este analizată cu multă erudiție de către János Ritoók în volumul său intitulat *Kettős tükör (Oglindă dublă)*, apărut în 1980. În prefața cărții autorul afirmă că „scopul principal al cărții este prezentarea legăturilor literare dintre cele două comunități transilvane, – maghiarii și sașii într-o perioadă în care întâlnirile informale și personale ale scriitorilor din cele două tabere, seratele literare, traducerea și recenzarea reciprocă a operelor s-a realizat într-o măsură cu totul excepțională și acest interes care se manifesta reciproc, s-a transformat în fapte creatoare de cultură și în prietenii literare”¹⁰. Această epocă promițătoare se termină în 1945 din motive politice și ideologice bine cunoscute.

⁶ Gilles Deleuze–Félix Guattari, *Kafka. A kisebbségi irodalomért*, Budapest, Qadmon, 2009, p. 33.

⁷ Anton Sterbling, *Zum Abschied einer Minderheit. Gedanken zum Nachruf auf die rumäniendeutschen Literatur*, „Südosteuropa. Zeitschrift für Gegenwartsforschung”, 40, 1991, p. 211–223.

⁸ Sánta-Jakabházi Réka, *Előszó*, „Székelyföld”, decembrie 2016, p. 14.

⁹ *Ibidem*, p. 15.

¹⁰ Ritoók János, *Visszapillantás nyolc évszázadra*, Ritoók János, *Kettős tükör. A magyar–szász együttélés múltjából és a két világháború közötti irodalmi kapcsolatok történetéből*, Bukarest, Kriterion, 1980, p. 5.

În anii cinczeci-șaizeci traduceri maghiare din literatura germană din România erau într-o descreștere continuă.

Spre sfârșitul anilor șaizeci și începutul anilor șaptezeci situația însă se ameliorează. În revistele literare maghiare cele mai importante din România („Utunk” și „Korunk” din Cluj, „Igaz Szó” din Târgu-Mureș) apar regulat traduceri ale operelor germane scrise în România. Un rol aparte va juca în acest proces Editura Kriterion, înființată în anul 1969, datorită faptului că, pe lângă redacția maghiară, avea și una germană. Merită să menționăm și numărul tematic, dedicat literaturii germane din România al revistei „Igaz Szó” (februarie, 1971), în care au fost prezentați treizeci de autori germani din România. Pe baza acestui număr tematic va fi publicată în 1973 la Editura Kriterion o antologie (*Valaki tüzet kér – Cineva cere un foc*) a literaturii germane din România în limba maghiară. În volum sunt incluși atât autori sași ardeleni, cât și autori șvabi bănățeni. Traducătorul și redactorul volumului, Ferencz László, a făcut o muncă enormă în privința selecției și traducerii textelor. Szász János, în prefața volumului, afirmă următoarele: „Dacă în trecutul mai îndepărtat istoria sașilor și șvabilor din România a mers pe căi diferite, cele două grupuri etnice nefiind obligate să aibă o soartă comună, tragediile trecutului apropiat și întorsăturile prezentului totuși i-au obligat la un destin comun. Menirea literaturii germane din România este reprezentarea adecvată a acestui destin.”¹¹ Volumul nu este doar o antologie, fiind totodată și o mică istorie literară a literaturii germane din România, fiindcă, pe lângă operele beletristice, găsim și câte o scurtă prezentare critică despre autorii prezenți în volum.

În anul 1981 la prestigioasa editură „Europa” din Budapesta apare o nouă antologie în limba maghiară a literaturii germane din România cu titlul *A hamis malvázia* (*Malvazia falsă*), sub redacția lui János Ritoók, traducătorii fiind: B. Fejér Gizella, Póka Endre, Ritoók János și Vályi-Nagy Ágnes¹². Comparând-o cu antologia publicată la Kriterion se pot vedea foarte bine diferențele existente la vremea respectivă între sistemul literar din Ungaria și cel maghiar din România. În cazul volumului din Ungaria este caracteristic izolaționismul cultural dovedit și prin faptul că în volumul *A hamis malvázia* nu există nicio referire la antologia publicată la Kriterion cu opt ani mai înainte. O altă diferență esențială între cele două volume este că din antologia editată de Ritoók autorii șvabi din România, cu excepția lui Otto Alscher și Franz Storch, lipsesc total, fiind incluși în volum doar scriitorii sași ardeleni. Un procedeu cu atât mai ciudat cu cât, în postfața volumului, Ritoók prezintă pe larg și literatura șvabilor bănățeni și sătmăreni, ba chiar vorbește și despre literatura germanilor din Bucovina¹³. Pe când selecția lui Ferencz László se concentrează cu precădere pe secolul douăzeci. Considerând epoca socialistă drept punctul culminant în istoria literaturii germane din România, Ritoók ne oferă o

¹¹ Szász János, *A zenészek hangolnak*, în vol. *Valaki tüzet kér. Romániai magyar elbeszélők*, editor și traducător: Ferencz László, prefață: Szász János, Bukarest, Kriterion, 1973, p. 8.

¹² *A hamis malvázia. Romániai német elbeszélők*, editor: Ritoók János, Budapest, Európa, 1981.

¹³ Ritoók János, *Üzenet a szomszédból*, în: *A hamis malvázia. Romániai német elbeszélők*, editor: Ritoók János, Budapest, Európa, 1981, p. 363-365.

privire de ansamblu despre întreaga istorie a sașilor ardeleni și într-o mai mică măsură, ne prezintă și istoria șvabilor.

Postfața volumului *A hamis malvázia* este scrisă cu presupunerea sub cititorul antologiei habar nu are despre faptul că pe teritoriul României au trăit și încă mai trăiesc și azi germani. Pentru familiarizarea cititorului maghiar din Ungaria cu această situație, Ritoók caută analogii în literatura maghiară, prezentând astfel cazul unor scriitori maghiari din Ardeal (de exemplu Kós Károly, Áprily Lajos) cunoscuți și de către publicul din Ungaria. Pentru a înțelege mai bine această atitudine a lui Ritoók trebuie să menționăm și faptul că la vremea respectivă, din motive politice, chiar și operele scriitorilor maghiari din România erau greu accesibile publicului maghiar din Ungaria. Ritoók a încercat să interpreteze literatura germană din România și în contextul literaturii germane propriu-zise, prezentând această literatură prin prisma unor scriitori germani cunoscuți și de către cititorii maghiari din Ungaria¹⁴. Dintre numele invocate de Ritoók (Siegfried Lenz, Johannes Bobrowski, Bertold Brecht și Paul Celan) ar fi trebuit amintit în cazul lui Celan¹⁵ faptul că el provenea din Bucovina, numele lui devenind astfel un alt punct orientativ pentru cititorul din Ungaria. Din ambele antologii lipsesc operele autorilor care au aparținut mișcării Aktionsgruppe Banat. Dacă în cazul volumului de la Kriterion din 1973 acest lucru s-ar putea explica prin cronologie (nu era timp pentru includerea operelor autorilor din Aktionsgruppe care apărea exact în primii ani ai deceniului al șaptelea), în cazul volumului de la Budapesta (1981) această lacună rămâne inexplicabilă.

Cele două antologii adevărate într-o oarecare măsură afirmația deja citată a lui Esterházy în legătura cu receptarea literaturii române în cultura maghiară, fiindcă și în cazul literaturii germane din România lipsește acea poveste din istoria literaturii maghiare în cadrul căreia s-ar putea contextualiza receptarea literaturii germane din România. Scopul vădit al redactorilor celor două antologii era în primul rând făurirea acestui context pentru a înlesni o receptare mai ușoară în cultura maghiară atât din România, cât și din Ungaria a literaturii germane din România.

Pe când cele două antologii maghiare publicate în epoca socialistă ne-au oferit un instantaneu al literaturii germane din România, antologia publicată în anul 2006 cu titlul de *Telepes népesség (Coloniștii)*¹⁶ a fost concepută ca un fel de inventar de încheiere. În prefața volumului, redactorul Hajdú Farkas-Zoltán, într-un stil aproape patetic, afirma următoarele: „într-o oarecare măsură acest volum este un necrolog, care prezintă istoria nașterii, înfloririi și până la urmă a decăderii unui popor ardelean de odinioară.”¹⁷ Conform acestei intenții, în volum găsim operele sașilor ardeleni scrise într-un interval de opt sute de ani. Deși redactorul antologiei – sau cum este specificat în titlu: carte de citire – consideră că istoria literaturii germane din România s-a încheiat, în volum totuși apar scriitori sași contemporani care își scriu operele lor și astăzi în România. Cred că situația

¹⁴ *Ibidem*, p. 380.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Telepes népesség. Erdélyi száz olvasókönyv*, editor și prefață: Hajdú Farkas-Zoltán, Csikszereada, Pallas-Akadémia, 2006.

¹⁷ Hajdú Farkas-Zoltán, *Az 'etnológiai csoda' vége*, în vol. *Telepes népesség*, p. 10.

literaturii germane din România se poate ilustra mai bine cu interpretarea lui Sánta-Jakabházi Réka care, în postfața numărului tematic al revistei „Székelyföld” din anul 2016 afirma că în ciuda faptului că „literatura germană din România” și-a pierdut teritoriile sale proprii, totuși este încă în viață datorită mai ales acelor autori care, deși nu mai trăiesc pe teritoriul României, totuși scriu în continuare despre această regiune și despre acele probleme identitare care au luat naștere în urma procesului de pierdere a regiunii respective¹⁸.

Operele literaturii germane din România, deși sunt deja traduse în maghiară într-un procent satisfăcător, totuși interpretarea și contextualizarea lor lipsesc din discursul critic și istoriografic literar maghiar. Ele nu prea sunt luate în considerare nici atunci când se discută unele probleme de comparativă legate de literaturile est-europene. Este grăitor în acest sens chiar cazul Hertei Müller. În afară de romanul *A rókák csapdába esnek* (*Der Fuchs war damals schon der Jäger*) care a fost publicat în 1995 și a rămas fără ecou în critica literară maghiară, toate operele lui Müller vor fi publicate în traducere maghiară numai după decernarea Premiului Nobel pentru literatură din 2009. Din punct de vedere estetic însă nu premiul Nobel este important, ci faptul că operele Hertei Müller au deschis un orizont nou și în cultura maghiară în discursul literar despre dictatură. Romanul său *Atemschaudel* figurează regulat în tematicile de examen ale facultăților de litere din Ungaria în cadrul romanelor care au ca subiect lagărele de concentrare. Această categorizare a romanului sugerează studenților că în cazul Hertei Müller nu legăturile românești ale autoarei sunt primordiale. Un alt rezultat important al recepției Hertei Müller în literatura maghiară este faptul că, deși foarte târziu, a fost totuși descoperită și de către criticii și istoricii literari din Ungaria activitatea grupului Aktionsgruppe Banat. Existența acestei grupări literare prezintă analogii cu alte grupări asemănătoare din Europa Central-Orientală, cum ar fi de exemplu cele din literaturile de limba germană *Wiener Gruppe*, sau *Gruppe 47*; în literatura maghiară grupul *Kilencek* sau generația *Forrás*, iar în literatura română, *Cercul Junimea* condus de Ovidiu S. Crohmălniceanu și *Cenaclul de Luni* condus de Nicolae Manolescu. Acest fenomen care se manifestă paralel în diferite literaturi nu este poate ceva întâmplător, ci indică tendințe anologice în culturi literare din Europa Centrală și de Est.

Pe lângă romanele deja amintite ale lui Hertei Müller, aș dori să mai menționez câteva opere din literatura germană din România a căror analiză comparată cu unele opere din literatura maghiară ar deschide noi orizonturi ale comparatisticii est-central europene. Astfel, de exemplu, se poate aminti romanul lui Franz Hodjak *Grenzsteine*, tradus în limba maghiară de către Szenkovics Enikő, care tratează problemele identitare la nivel universal, astfel că faptul că este vorba despre un scriitor german din România devine un lucru aproape irrelevant. Tot despre probleme identitare este vorba și în scrierile lui Richard Wagner (*Habseligkeiten*), precum și în trilogia lui Johann Lippert, operele lor fiind scrise în stilul romanelor de călătorie (naratorul povestește aventurile unui emigrant care se întoarce în locul său de naștere), atât de caracteristice literaturilor est-europene. Subiectul romanului lui Eginald Schlattner (*Die rote Handschuhe*, tradus și

¹⁸ Sánta-Jakabházi, *Ibidem*, p. 14–15.

în maghiară) prezintă foarte multe analogii cu romanele unor scriitori maghiari cum ar fi Tar Sándor, Esterházy Péter, sau chiar poeziile lui Szilágyi Domokos, care la rândul lor toți tratează problemele politice ale trecutului apropiat. În acest context, un loc aparte îi revine romanului lui Dieter Schlesak (*Capesius, der Auschwitzapotheker*) care tratează un arhetip al literaturii europene și anume tema traumei Holocaustului. Romanul lui Adolf Meschendorfer *Die Stadt im Osten* (tradus în limba maghiară de către Kós Károly cu titlul de *Corona*) a fost scris aproape simultan cu romanul lui Alfred Döblin, *Berlin, Alexanderplatz*, ambele opere povestind istoria unui oraș, astfel interpretarea lor comparată poate să aducă rezultate noi.

Pentru a înțelege mai bine caracteristicile receptării maghiare a literaturii germane din România merită să atragem atenția asupra a două aspecte specifice discursului literar maghiar din Ungaria. În primul rând, în sistemul școlar și universitar al predării literaturii este foarte puternic prezentă literatura universală. Deci în cadrul literaturii maghiare se tratează scriitori și opere aparținând așa-numitei literaturi universale, care cel mai des înseamnă opere din mari literaturi europene, franceză germană, italiană, engleză și, într-o măsură mai mică, spaniolă. Din acest punct de vedere, ca parte integrantă a literaturii germane mari, și literatura germană din România are șanse bune în privința receptării în cultura maghiară. În al doilea rând, discursul critic și științific literar maghiar, în ultimele trei decenii a depus eforturi serioase pentru desființarea categoriei de literatură maghiară de dincolo de hotare, adică pentru integrarea literaturilor maghiare așa-numite minoritare – cum ar fi literatura maghiară ardeleană, literatura maghiară din Slovacia, Serbia și Ucraina – în literatura maghiară propriu-zisă, care de fapt nu este altceva decât literatura maghiară din Ungaria. Cred că eliminarea noțiunii de minoritar din frazema „literatura maghiară minoritară ardeleană” este un lucru îmbucurător. Sunt total de acord cu afirmația lui Szarvas Melinda: „atunci când în literatura de specialitate maghiară se aplică termenul de literatură minoritară a literaturilor maghiare de dincolo de hotarele Ungariei actuale, nu se întâmplă altceva decât împrumutarea punctului de vedere politic al țărilor învecinate cu Ungaria referitor la culturile și literaturile așa-numite minoritare.”¹⁹ Numai că de data această categoria de minoritar se formează în cadrul aceleiași culturi: adică literatura maghiară ardeleană este minoritară nu numai din punctul de vedere al literaturii române din România, dar și din punctul de vedere al literaturii maghiare din Ungaria, deși este vorba tot despre o literatură maghiară, care, cel puțin la nivel declarativ, se află din punct de vedere estetic, la același nivel la care se află și literatura maghiară propriu-zisă, majoritară.

În ciuda acestui fapt cred însă că desființarea categoriei care pune accentul pe specificul regional („literatura maghiară ardeleană” sau chiar „literatura maghiară din România”) a acestei literaturi are și consecințe negative, fiindcă astfel rămân în umbra caracteristicilor specifice ale acestor literaturi care se datorează chiar influențelor acestor regiuni multiculturale și multilingvistice. Cred că o istorie corectă a acestor literaturi maghiare „minoritare” se poate scrie numai dintr-un punct de vedere comparatistic

¹⁹ Szarvas Melinda, *Tükörterem flamingóknak. Irodalomtörténeti tanulmányok a magyar vajdasági irodalomról*, Budapest, FISZ, 2018, p. 32.

transnațional, luând în considerare influențele exercitate asupra acestor literaturi de mediul cultural înconjurător diferit de cel maghiar din Ungaria. Pentru a ieși din această capcană cred că ar merita să urmărim exemplul oferit de discursul literar german în care sintagma „literatura germană din România” este înlocuită din ce în ce mai des cu noțiunea de „literaturi germane din Europa de sud-est (südostdeutsche Literatur)”. Astfel entitatea și identitatea unei literaturi se stabilește nu în mod arbitrar pe baza unor granițe statale, ci se pune accentul pe variantele regionale ale unei „literaturi mari” (în cazul nostru, ale celei germane).

Din punctul de vedere al comparatisticii transnaționale sau, mai exact, transstatale, întrebarea următoare este și mai acută: de ce să traducem în limba maghiară literatura germană din România ? În primul rând, nu pentru arhivare, ci pentru ca aceste opere să fie integrate în cultura maghiară, să devină și ele părți componente ale literaturii maghiare propriu-zise, păstrându-și totodată identitatea și alteritatea aparte, ilustrând astfel și eterogenitatea culturală atât de interesantă a Europei de Est.